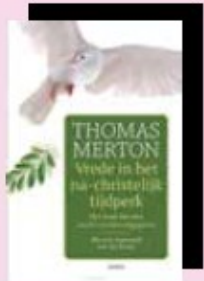

Met atoomwapens is er geen rechtvaardigheid meer

tekst **Wolter Huttinga**

‘Het boek dat niet mocht worden uitgegeven’ zag uiteindelijk toch het licht. En wat Thomas Merton in de jaren zestig schreef over oorlog en vrede is nog steeds (of opnieuw) actueel. Zijn politieke inbreng is bescheiden, maar zoals het een monnik betaamt, legt hij de vinger bij de ‘morele leegte in de ziel’.

Thomas Merton
Vrede in het na-christelijk tijdperk
 Damon
 € 19,90

Thomas Merton, dat was toch een beroemde Amerikaanse monnik uit de vorige eeuw? Is dit wel een nieuw boek?

Nee. Merton schreef het al in 1962, maar het mocht van de oversten van zijn orde destijds niet worden gepubliceerd. De ondertitel luidt dan ook, lekker spannend: *Het boek dat niet mocht worden uitgegeven*. Merton was monnik binnen de trappistenorde, die bekendstaat om zijn stille, contemplatieve, teruggetrokken leven. Hij was echter per ongeluk bestsellerauteur geworden sinds het verschijnen van zijn spirituele autobiografie *Louteringsberg* in 1948. Dat was zeer ongebruikelijk voor een trappist. Met zijn populaire boeken over contemplatie en gebed hadden zijn ordenoten geen moeite, maar toen hij zich begin jaren zestig tegen de atoomwapenwedloop keerde, vonden zijn oversten het te politiek worden. Dit boek werd dus niet goedgekeurd voor publicatie en Merton had maar te gehoorzamen. Slinks zorgde hij ervoor dat er wel stencils van het manuscript werden verspreid, die in de katholieke wereld destijds nog behoorlijk van invloed zijn geweest. Pas in 2004 werd het officieel als boek gepubliceerd, voorafgegaan door een waardevolle inleiding van Mertons vriend Jim Forest, een katholieke vredesactivist die begin dit jaar overleed. En nu is het dus eindelijk ook in het Nederlands vertaald.

Waarom werd het boek verboden? Was de inhoud zo opruiend?

Blijkbaar was Mertons op vrede gerichte toon in

Amerika aan het begin van de jaren zestig inderdaad omstreden materie. Afgaand op de auteur werd het publieke debat over oorlog en vrede in die tijd gedomineerd door ‘haviken’, dat wil zeggen mensen die grote angst voor het communisme hadden en die een agressieve opstelling van de Amerikaanse kernwapenmacht tegenover de Sovjets volstrekt geoorloofd vonden. Tot Mertons verbijstering liepen toonaangevende katholieke kritiekloos mee in deze patriottische bereidheid tot een oorlog met kernwapens.

Merton stelt daar in dit boek overigens geen pacifisme tegenover, maar bepleit wel een zeer genuanceerde, stapsgewijze weg naar ontwapening, geïnspireerd vanuit de christelijke bron. Het is ironisch dat de encycliek *Pacem in Terris* van paus Johannes XXIII, die in 1963 verscheen, praktisch dezelfde toon en spiritualiteit vertolkte die Merton ook in dit boek tentoonspreidt. De paus mocht dus wel zeggen wat Merton een jaar eerder nog werd verboden. De jaren zestig begonnen echt aan te breken, zou je kunnen zeggen.

Wat zet Merton hier precies uiteen?

Veel katholieken beriepen zich in zijn tijd op de degelijke traditie van de ‘rechtvaardige oorlog’ om dreiging met kernwapens goed te praten. Dat is een op Augustinus gebaseerde ethiek die stelt dat ook christenen, wanneer er aan bepaalde voorwaarden is voldaan, zich in een oorlog mogen begeven.

Merton toont aan dat deze traditie veel te makkelijk oorlogszuchtig wordt geïnterpreteerd. Met een fraai

Merton roept de mensheid op tot humaniteit, moraal en vooral tot eerlijke zelfreflectie

De binnenruimte van Etty

 ARIE KOK

doordacht beroep op het Nieuwe Testament en de vroege kerk wijst Merton zijn lezers erop dat christenen altijd gericht moeten zijn op vrede. Verder is de ethiek van een rechtvaardige oorlog in feite ontploft in het aangezicht van een allesvernietigende hoeveelheid kernwapens. Met zulke wapens ben je simpelweg iedere 'rechtvaardigheid' per definitie voorbij.

Mertons politieke inbreng is vervolgens heel bescheiden. Hij zegt: laten we ook in deze angstige, dreigende tijd vrede weer als een serieuze mogelijkheid beschouwen. Dat is een christelijke roeping, waar ook de politiek gestaag en volhardend aan kan werken.

Is het boek relevant voor onze verhouding tot de oorlog in Oekraïne?

Ja, ik denk dat het een relevant boek is over oorlog en vrede. Voor nu, maar over vijftig jaar nog steeds.

Uiteraard is het gedateerd. Je bevindt je hier in de tijd dat de Koude Oorlog in de diepste vrieskou van zijn bestaan zat. Kernwapens waren nog vrij nieuw en de wereldsituatie die ze schiepen, was een recent gegeven dat nog verwerkt moest worden. Het is zeer inspirerend om te luisteren hoe Merton een zuivere christelijke stem laat klinken in dat gesprek.

Hij roept de mensheid weer op tot humaniteit, moraal en vooral tot eerlijke zelfreflectie. Zoals het een monnik betaamt, stelt Merton de vraag naar de ziel. Wat willen we eigenlijk echt wanneer we het gebruik van atoomwapens bepleiten? Ben ik echt de *good guy* in dit verhaal? En is de ander het pure kwaad? Merton bekritiseert een Amerikaanse houding die nog decennialang actueel zal blijven, namelijk dat het land zichzelf als welwillende, vredelievende wereldpolitie beschouwt. De zwakte die hij waarneemt, is dat Amerika wel spierballen heeft, maar blind is voor de morele leegte in zijn eigen ziel. 'Het onvermogen om op een rationele en volwassen manier deze zwakheid onder ogen te zien, legt misschien wel een van de meest rampzalige en historische tekortkomingen bloot. Het is zelfs mogelijk dat gefrustreerde Amerikanen een grote rol zullen spelen om de hele wereld in een kernoorlog te storten, gewoon omdat ze de spanningen en verwarring niet kunnen verdragen die veroorzaakt worden door hun fundamentele onzekerheden, hun nauwelijks verholde leegheid en hun diffuse en alomvattende twijfel.'

Dat zijn woorden die eeuwig actueel zijn. Het is immers de boodschap van Jezus die mij maant de balk in mijn eigen oog serieus te nemen. Is die ander een oorlogszuchtige gek, of zou ik zelf intussen zaden van haat hebben verspreid? Toch durf ik wel te stellen dat Merton geen pacifistische houding tegenover Poetin zou hebben bepleit, zoals zijn collega-monnik Thomas Quartier eerder dit jaar deed. Kijk nog maar eens naar het citaat hierboven. Zonder over je eigen leegte en onzekerheid heen te walsen lijkt het heden ten dage toch vooral van toepassing op Vladimir Poetin.

Voor het huis staat een container, bouwafval steekt erbovenuit. Een tram rinkelt, verkeer trekt op bij de stoplichten. Even verderop laat het Concertgebouw het stadsrumoer zwijgend over zich heen komen. Onder zijn dak presenteerde Judith Koelemeijer onlangs het boek *Etty Hillesum, het verhaal van haar leven*.

Bij het verlaten van het gebouw zal menig gast een vluchtige blik in deze richting geworpen hebben. Een enkeling is misschien blijven staan om de tekst te lezen op het bordje hoog naast de voordeur: 'In dit huis schreef Etty Hillesum haar dagboeken 1941-1942.' Het had maar weinig gescheeld of een projectontwikkelaar had de hele zaak tegen de vlakte gegooid, met het bordje erbij. Een nieuw gebouw op deze locatie levert veel geld op, dus waarom zou hij niet?

Ik kijk omhoog naar de sierlijke witte erkers. Achter een van die ramen zat Etty te schrijven, te peinzen, en te kijken naar wat er op het Museumplein gebeurde. Er lagen verschillende Duitse hoofdkwartieren rond het plein. En op 18 mei 1942 paradeerde Heinrich Himmler, de hoogste baas van de SS, over de middenas, de arm gestrekt in de Hitlergroet. 'In een driedubbele, lange rij stonden de politiemannen strak in het gelid. Ze waren in het zwart gekleed en droegen een staalhelm, sabel en geweer', schrijft Koelemeijer. 'Ze maakten een buitengewoon goede indruk', stond er nadien in een krant. In werkelijkheid was Himmler op bezoek om te bespreken hoe de

Joden van Nederland uitgeroeid konden worden.

Een paar dagen later noteert Etty in haar dagboek: 'God, ik blijf alles onder ogen zien en wil voor niets weglopen en van de ergste misdaden tracht ik iets te begrijpen en te doorgronden en ik tracht altijd weer de naakte, kleine mens op te sporen, die dikwijls niet terug te vinden is midden in de monstrueuze ruïnes van zijn zinloze daden. (...) Ik zit oog in oog met jouw wereld God en ontvlucht de realiteit niet in schone dromen. Ik blijf je schepping prijzen, God - ondanks alles!'

Terwijl de stad gonsde van de geruchten over deportaties, onderduik en kampen in het oosten, en Etty de ster al op haar jas had genaaid, liet ze zich niet beheersen door angst en haat. Al peinzend achter dat raam, uitkijkend op de kantoren van het kwaad, zocht ze naar de vrijheid in zichzelf, zodat ze er geloof, hoop en liefde tegenover kon zetten. Judith Koelemeijer laat Etty's stem opnieuw klinken, we hebben het nodig.

Achter een van die ramen zat Etty te schrijven, te peinzen, en te kijken naar wat er op het Museumplein gebeurde